

TÜRKİYEDE DİN ALANINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR VE BAZI GÜÇLÜKLER

Prof.Dr.Erdoğan FIRAT

Türkiyede, günümüzde diğer alanlarda olduğu kadar hatta daha fazla din alanında yapılan araştırmalarda çeşitli güçlükler vardır. Bu alandaki araştırmalar genellikle ilâhiyat tahsili görmüş kişiler tarafından yapılmaktadır. Çünkü konunun özelliği sebebiyle din alanında araştırma yapabilmek için belirli bir formasyona sahip olmak gerekmektedir.

Sosyal bilimler alanında çalışan araştırmacılar kendilerini din alanında yeterli görmedikleri için dinî konularda araştırma yapmaya cesaret edememektedirler. İlâhiyat formasyonuna sahip araştırmacılar da sosyal bilimlerde kullanılan araştırma metot ve tekniklerine hakkıyla vakıf olmadıkları için araştırma konularını klâsik bazı yöntemlerle sınırlandırmak zorunda kalmaktadırlar. Bu yüzden eski dinî kaynakların tesbit edilip gerek şahıs gerek eser olarak ortaya çıkarılıp tanıtılması ve genellikle mahdut birtakım yorum ve değerlendirmeler yapılması gibi sınırlı çalışmalar tercih edilmektedir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda akademik seviyede belli bir araştırma geleneğinin kurulmuş olduğunu söyleyebilmek oldukça zordur.

İlmî araştırma geleneğinin kurulamaması birkaç temel güçlükten kaynaklanmaktadır. Bu temel güçlüklerden biri, çeşitli ilim dallarının saha, konu ve metot meselelerini tam olarak tesbit edememiş olmaları, ilk plânda hangi konuların çalışılıp incelenmesi gerektiğini açıklıkla belirleyememiş olmalarıdır.

Bir başka güçlük, araştırmacıların araştırma metot ve teknikleri ve ilmî zihniyet açısından gereken seviyede formasyon kazanamamalarıdır.

Bu güçlüklerle araştırma kurumları ve araştırmacılar arasında koordinasyon

yokluğunu da ilave etmek lazımdır.

Yapılan araştırmalar genellikle ferdi ve sınırlı olduğu için ekip çalışmasını gerektiren muhtevalı konuların ele alınması düşünülmemektedir.

Din alanında yapılan araştırmalar genellikle ilmi çalışma yapmış olmak, belli bir fikre sahip olmak gayesiyle yapıldığı için toplum açısından pratik faydası da pek gözönünde tutulmamaktadır. Zaten bu türlü araştırmalar yayımlanma imkanı bulamamakta, bu yüzden aynı alanda çalışan kişiler dahi bunlardan faydalanabilme şansına çok nadir olarak sahip olabilmektedir. Bu yüzden satılma ihtimali kuvvetli olan basit ve ilmi değerden yoksun kitaplar bolca basılmakta ve kitapçı vitrinlerini bunlar işgal etmektedir.

İlmi araştırma geleneğinin kurulmasını engelleyen bir diğer sebep de yapılan araştırmaların okunup müsbet veya menfi yönden değerlendirmelerinin yapılmaması yani tenkid müessesesinin ortadan kalkmış olmasıdır. Bu durum diğer alanlarda olduğu gibi din alanında yapılan araştırmalarda da gün geçtikçe kalite bakımından gerilemeye yol açmaktadır. Meselâ, Dâri'l-Fünûn İlâhiyat Fakültesi Mecmualarındaki makalelerle bugünkü fakültelerin dergilerindeki yazılar arasında, hatta Ankara İlâhiyat Fakültesinin ilk dönem dergilerindeki makaleler ve yayınlanan kitaplarla daha sonraki yıllarda yayınlanan yazılar arasında konuların muhtevalı, işlenişi ve yorumları bakımından önemli kalite farklılıkları bulunmaktadır. Bundan önceki neslin ilim adamları ayarında araştırmacılar ve eserler bugün artık pek bulunmuyor. Bir Ahmed Hamdi Akseki, bir Hamdi Yazır, bir İzmirli İsmail Hakkı, Hilmi Ziya Ülken, Mehmed Karasan kalitesinde ilim adamı bugün yetişmiyor dersek haksız sayılır mıyız?

Durumun bu hale gelmesinde daha pek çok sebep saymak mümkündür. Kaliteli ilim adamı ve araştırmacıların yetişememesinde fert açısından yetersizlikler yanında kişilerin en basit bazı ihtiyaçlarının karşılanması yönünden çeşitli imkânsızlıkların da rolü vardır.

Güçlükleri genel hatlarıyla iki ana konu etrafında toplamak mümkündür:

1. Araştırmacının ferdi plândaki güçlükleri,
2. Araştırmacının dışında var olan güçlükler.

Ferdi plândaki güçlükler gerek orta öğretim gerek yüksek öğretim sıralarında din-bilim ilişkisinin tam olarak kurulamaması sonucunda meydana gelen , ilmi zihniyet kazanılmasını engelleyen ve gerekli formasyonun kazanılmasına imkân vermeyen güçlüklerdir. İlim nedir, ilmi araştırma nasıl yapılır, din nedir, ilimle din arasında nasıl ilgi kurulabilir? sorularının cevapları tam olarak ortaya konulabilmiş değerdir.

İlâhiyat tahsili, din alanında araştırma yapacak bir formasyon kazandırmak için bugün pek yeterli olmamaktadır. İlmi çalışma ve araştırma yapabilmek için hem kabiliyet ve ilgi hem de heves ve cesaret gerekmektedir. Bunun yanında düzenli ve

sabırlı bir çalışma alışkanlığına da ihtiyaç göstermektedir. Araştırma görevlisi imtihanı ve yüksek lisans, doktora imtihanlarına başvuranların azlığı ve başarının düşük olması yukarıda zikredilen hususlardaki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple kabiliyetli ve hevesli olan kişilerin fakültenin ilk yıllarında tesbit edilip özel bir eğitim ve öğretime tabi tutulması suretiyle bir araştırmacı zümresi yetiştirilebilir. Fert ne kadar kabiliyetli ve hevesli olursa olsun gereken ilgi gösterilmediği takdirde kendi gayretiyle pek fazla mesafe katedememektedir.

Araştırmacının dışında mevcut olan güçlükler ise, her araştırma alanında metot ve mevzu konularında netlik bulunmaması yanında kaynaklar ve dokümanlar bakımından belli bir sistemin kurulamamış olmasının sonucudur.. İlahiyat fakültelerindeki bölümler, anabilim ve bilim dallarının kendi alanlarıyla ilgili ana kaynak ve diğer literatür bakımından yeterli imkanlara sahip olduğu söylenemez. Fakülte kütüphaneleri araştırmacının elinin altında bulunması gereken kitap ve doküman yönünden yeterli olmaktan uzaktır. Arapça ve diğer yabancı dillerde yayınlanan eserlerin temini son derece güçtür. Periyodik neşriyat takip edilememektedir. Anabilim ve bilim dalları kendi alanlarında, öncelikle araştırılması gereken mevzuları tesbit edebilmiş değillerdir. Her fakültede bağımsız olarak ve çoğu zaman ferdî çalışmalar yapılmaktadır. Diploma çalışmaları, yüksek lisans ve doktora tezlerine konu seçmek hususunda genellikle sistemsiz ve tesâdüfî davranılmaktadır. Bazan bir konu - özellikle diploma çalışmalarında- birbirinden habersiz birkaç kişi tarafından çalışılabilmektedir. Tezler konu tesbit edilmesinde zorluk çekilmektedir. Araştırmacılar haklı olarak temin edebilecekleri malzeme ve imkanlara göre tez konusu seçmeyi tercih etmektedirler. Böyle olunca her anabilim dalı kendi sahasında temel olabilecek ana mevzuları ele alma imkanından mahrum kalmakta ve birbirinden kopuk ve daha sonraki araştırmacıların pek işine yaramayan araştırmalar ortaya çıkmaktadır.

Çok genel olarak ifade etmeye çalıştığımız bu güçlükleri ortadan kaldırabilmek ve din alanındaki araştırmalarda bir gelenek kurabilmek için aşağıdaki teklifler üzerinde düşünülmesinin faydalı olabileceği kanaatindeyim.

Bir araştırmacı zümresinin yetiştirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için en erken hangi seviyede olması mümkünse bu konuda kabiliyetli ve hevesli kişiler tesbit edilerek özel bir eğitime tabi tutulmalıdır. Bir araştırmacının asgari planda sahip olması gereken vasıfları hakkında belli kriterler tesbit edilip bunun temini hususunda imkanlar hazırlanmalıdır.

Bugün en fazla sıkıntısı çekilen güçlükler Arapça ve diğer yabancı dillerin araştırmacılar tarafından yeterli bir seviyede öğrenilememesi ve ilmî bir zihniyet elde ederek araştırma metot ve tekniklerine sahip olamamaları meselesidir. Bu konuda öncelikle yapılması gereken şey araştırmacıların geleneksel dinî görüş açılarının genişletilmesi, peşin fikir ve yorumları aşarak yeni ve orijinal değerlendirmeler yapacak seviyeye getirilmeleridir.

İlâhiyat fakülteleri bugün araştırmacı yetiştirmekten çok din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi öğretmeni ile din görevlisi yetiştirmeyi amaç edinmiş gibidir. Takibedilen müfredat programları da buna göre düzenlenmiş görünmektedir. Din alanında yapılacak araştırmaları yürütecek olanlar da ilâhiyat fakültelerinden yetişeceğine göre bu konuda uygun olanlar fakültelerin ilk sınıflarından başlayarak tesbit edilmeli, gerekirse özel sınıflar teşkil edilerek bu kişilerle daha yakından meşgul olunmalıdır. Gerek yabancı dil gerekse çalışacakları alanın özelliğine göre temel kültür ve literatür bakımından yetişmelerine imkan sağlanmalıdır.

Her ilâhiyat fakültesinde ayrı ayrı bu faaliyetlerin yürütülmesi zor olacaksa bu türlü araştırmacı yetiştirme faaliyeti yalnız bir fakülte tarafından yapılabilir. Bu konuda imkan ve kadroya en çok sahip olan bir fakülte bu işi üstlenebilir. Hatta böyle bir fakülte yalnız araştırmacı yetiştirmeye ve araştırma yapmaya tahsis edilebilir.

Fakülteler açısından bunun gerçekleştirilmesi mümkün görülüyorsa din alanında yapılacak araştırmalar için bir araştırma merkezi kurulabilir ve konu ile alakalı kişiler bu merkezde görev alabilirler.

Bu konu ile ilgili olarak ilâhiyat fakültelerinden başka geniş bir eleman kadrosuna sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilatı vardır. Yaklaşık seksenbeş bin kişilik okumuş elemana sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığı en uzak köy hatta mezrada elemanı bulunduğu için din alanında Türkiye çapında yapılacak geniş kapsamlı araştırmalar için âtil duran potansiyel bir imkana sahiptir. Araştırma konusunda din görevlilerini belli bir süre eğitime tabi tutarak önceden geliştirilmiş olan araştırma projelerini gerçekleştirmek hiç de zor bir iş değildir.

Bugün faaliyette bulunan Piar, Siar gibi kamuoyu yoklamalarında faaliyet gösteren grupların zor başarabileceği geniş kapsamlı araştırmalar, bu konuda eğitilmiş din görevlilerinin bu çalışmalara katılması suretiyle daha geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilebilir. Meselenin çok önemli pratik bir yönü de bulunmaktadır : Türkiye devletinin sorumlu ve yetkili idarî kademelerinin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki din alanında halkın özelliklerini, eğilimlerini, tutumlarını, yaşayan mezhep ve tarikatları ve bunların özelliklerini, muhtemel değişme ve gelişmelerini v.s. çok iyi bilmeleri hayati bir konudur. Bunun bilinmesi de ancak bilimsel yaklaşımlarla yapılacak araştırmalardan elde edilecek bilgilere bağlıdır. Maalesef bu konudaki bilgiler yabancı ülkelere gelen bazı araştırmacıların yazdıklarından ibaret gibi görünmektedir.

Bu konuda yapılması gereken hususları kısaca ifade etmek gerekirse,

İlâhiyat fakültelerinde Türkiyedeki dinî hayat konusunda kapsamlı araştırma projelerinin geliştirilmesi için ekip çalışmaları başlatılmalıdır. Öncelikle bugüne kadar yapılmış olan dar kapsamlı da olsa araştırmaların bir merkezde toplanması için fakülteler arası bir koordinasyonu gerçekleştirmek, bu araştırmaları tasnif edip değerlendirmek gerekmektedir. İkinci olarak din alanında Türkiye çapında sosyolojik, psikolojik ve antropolojik yönden araştırmalar yapmak için ekipler teşkil edilerek

TÜRKİYE'DE DİN ALANINDA ...

geniş kapsamlı araştırma projeleri hazırlanmalıdır. Bunları gerçekleştirebilmek de ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığının öncelikle fikrî plânda mutabakat sağlayıp konunun önemini tesbit ederek imkânlarını bir araya getirmelerine bağlıdır.